

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 310

AHLÂK-I CELÂLÎ
Levâmi'ü'l-İşrâk fî Mekârimi'l-Ahlâk
(Güzel Ahlak Hakkında İşrâk Parıltıları)

Celâleddîn Devvânî

Eserin Özgün Dili: Farsça

Çeviren
Prof. Dr. Ejder Okumuş

Tashih/Redakte
Nasrin Zabeti Miandoab-Abdullah Can

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ŞAFAK MATBAACILIK
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Eylül 2019

ISBN: 978-605-7570-34-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

AHLÂK-I CELÂLÎ

Levâmi'u'l-İşrâk fî Mekârimi'l-Ahlâk
(Güzel Ahlak Hakkında İşrâk Parıltıları)

Celâleddîn Devvânî

Farsça'dan Çeviren:
Prof. Dr. Ejder Okumuş

Ankara 2019

Celâleddin Devvânî (1425?-1502?): Tam adı Celâleddin Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'deddin Es'ad b. Muhammed b. Abdurrahîm ed-Devvânî el-Kazerûnî eş-Şîrâzî eş-Şâfiî es-Siddikî olan Celâleddin Devvânî, İrân'ın Kazerûn şehrinin Devân kasabasında dünyaya gelmiştir. Devvânî, Karakoyunlular ve Akkoyunlular zamanında yaşamış çok yönlü bir İslam âlimidir. Kelâm, tefsir, hadis, fıkıh, felsefe ve tasavvuf gibi alanlarda önemli eserler vermiş olan Devvânî, kadılık ve müderrislik gibi mühim görevlerde bulunmuş ve pek çok ilim insanı yetiştirmiş bir şahsiyettir.

Bazı Eserleri: *Levâmi'u'l-İsrâk fî Mekârimi'l-Ahlâk (Ahlâk-ı Celâli)*, *'Unmûzecu'l-'Ulûm*, *Risâle der Dîvân-ı Mezâlim*, *Şevâkîlu'l-Hâr fî Şerhi Heyâkili'n-Nûr*, *Arznâme*, *Şerhu Tehzîbi'l-Mantık ve'l-Kelâm*, *Hâşiye alâ Şerhi's-Şemsiyye*, *Tefsîru Sûreti'l-Kâfirûn*, *Tefsîru Sûreti'l-İhlâs*, *Şerhu'l-'Akâ'idi'l-Adâdiyye*, *Hâşiye alâ Şerhi't-Tecrîd*, *Risâle fî imâni Firavn*, *Risâle fî Halki'l-'Âmâl*, *Risâle-i Sayha ve Sadâ*, *Şerh-i Rubâiyyât*, *Şerh-i Yek Gazel-i Hâce Hâfız*, *Şerh-i Beyti ez Gül-şen-i Râz*.

Ejder Okumuş: 1967 yılında Kahramanmaraş'ta dünyaya geldi. 1988'de Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1995'te Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisansını, 1999'da Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doktorasını tamamladı. Akademik çalışmalarını Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Dini İlimler Fakültesi'nde sürdürmektedir.

Bazı Eserleri: *Din Sosyolojisi* (Ankara, Maarif Mektepleri, 2018); *Nasihât Kitabı* (Yunus Emre) (İstanbul, İnsan Yayınları, 2018); *Türkiye'nin Laikleşme Serüveninde Tanzimat* (3. bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2017); *Din ve Toplumsal Çatışma* (İstanbul, İnsan Yayınları, 2017); *Toplumsal Değişme ve Din* (4. bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2015); *Osmanlı'nın Gözüyle İbn Haldun* (3. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2017); *Kur'an'da Toplumsal Çöküş* (5. bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2015); *Zamanın Toplumsal Gerçekliği* (İstanbul, Ark Kitapları, 2011)

İÇİNDEKİLER

MÜTERCİMİN ÖN SÖZÜ-----	9
BAŞLANGIÇ -----	13
Sâhib-i Zemânî Hazret-i Hâkânî'nin Devletine Dua ve Övgü-----	14
Bu Kitabı Telif Etmenin Sebebi-----	19
GİRİŞ -----	27
Aydınlatma-----	31
Önemli Açıklama-----	35
Örtüyü Kaldırmak-----	38
BİRİNCİ LÂMİ'	
AHLAK İLMİ VE AHLAKI GÜZELLEŞTİRME -----	47
1. Lem'a: Güzel Ahlak-----	47
2. Lem'a: Dört Erdem-----	52
Hikmet, Cesaret, İffet ve Adalet-----	52
3. Lem'a: Dört Erdem Cinsinin Her Birinin Altında Bulunan Türler -	54
Hikmetin Alt Türleri-----	54
Cesaretin Alt Türleri-----	55
İffetin Alt Türleri-----	57
Adaletin Alt Erdemleri-----	61
Aydınlatma-----	66
4. Lem'a: Erdemler Gibi Olmakla Birlikte Erdemlerin Cinsinden Ol-	67
mayan Sıfatlar-----	67
Hikmet Erdemine Benzeyen Erdemsizlik-----	67
İffet Erdemine Benzeyen Erdemsizlik-----	68
Cömertlik Erdemine Benzeyen Erdemsizlik-----	69
Cesaret Erdemine Benzeyen Erdemsizlik-----	70
Adalet Erdemine Benzeyen Erdemsizlik-----	73
5. Lem'a: Erdemsizliklerin Cinsleri-----	74
6. Lem'a: Adaletin Şerefi ve Üstünlüğü-----	79
Önemli Açıklama-----	82
Önemli Açıklama: Bu Kısım Tamamlama-----	87
Hikaye-----	90
Kıssa-----	91
Aydınlatma-----	94

7. Lem'a: Adaletin Kısımları -----	95
Aydınlatma -----	99
8. Lem'a: Erdemleri Kazanma Düzeni -----	99
9. Lem'a: Nefsin Sağlığını Koruma -----	103
10. Lem'a: Ruhânî Hastalıklarının Tedavi Yolları -----	110
Şaşkınlığın Tedavisi -----	114
Basit Cehaletin Tedavisi -----	114
Cehl-i Mürekkebin Tedavisi -----	116
Öfkenin Tedavisi ve On sebebi -----	117
Korkaklığın Tedavisi -----	128
Korkunun Tedavisi -----	130
Ölüm Korkusunun Tedavisi -----	131
Şehvete İfratın Tedavisi -----	136
Hüznün Tedavisi -----	142
Hasedin Tedavisi -----	145

İKİNCİ LÂMİ'

AİLE YÖNETİM İLMİ VE EV İDARESİ -----	147
1. Lem'a: Ev ve Aile İhtiyacının Sebebi -----	147
2. Lem'a: Yiyecek ve Malların Yönetimi -----	149
Malın Durumuna Bakış -----	150
3. Lem'a: Ailenin Yönetimi -----	154
4. Lem'a: Çocukların Yönetimi -----	158
Konuşma Adabı -----	164
Hareket ve Durma Adabı -----	166
Yemek Yeme Adabı -----	167
5. Lem'a: Anne ve Babaların Haklarına Riâyet -----	169
6. Lem'a: Hizmetçilerin Yönetimi -----	171

ÜÇÜNCÜ LÂMİ'

SİYASET İLMİ VE YÖNETİM KURALLARI -----	175
1. Lem'a: İnsanın Toplum ve Medeniyete İhtiyacı -----	175
Hikmet Kapsamındaki Bu İlmin Fazileti -----	175
İnsanın Şahsın Bekâsında Kendi Türünün Yardımına İhtiyaç Duy- masının Beyanı -----	177
2. Lem'a: Sevgi Erdemi -----	183
Sevgi, Adalet ve Akıl -----	183
Sevginin Türleri -----	184
Sevgi ve Aşk -----	185
Toplumsal Hayatta İnsanların Birbirlerine Sevgisinde Dinin Rolü	187
Sevginin Mertebeleri -----	192
3. Lem'a: Toplumun Kısımları -----	199
Erdemli Toplum -----	201
Nevâbit -----	205

4. Lem'a: Hükümdarlık Siyaseti ve Hükümdarların Adabı -----	206
Erdem Bağlamında Siyasetin Kısımları-----	206
Sınıf ve Tabakalar Bakımından Toplum -----	212
Siyasette Adâletin Önemi -----	218
Düşmanlara Karşı İzlenecek Siyaset, Barış ve Savaş-----	223
5. Lem'a: Hizmet Adabı ve Sultanlar ile Devlet İdarecilerinin Kuralları-----	227
6. Lem'a: Arkadaşlık Erdemi ve Arkadaşlarla İlişkilerde Görevler --	232
7. Lem'a:Toplumun Sınıflarıyla İlişkinin Adabı -----	237

BAZI EKLERLE SONUCA GİRME ----- 245

1. Semt: Eflatun'un Vasiyet ve Nasihatleri ----- 245

2. Semt: Aristoteles'in Vasiyet ve Nasihatleri ----- 247

SONUÇ ----- 253

KAYNAKLAR ----- 257

DİZİN ----- 259

MÜTERCİMİN ÖN SÖZÜ

Ahlâk düşünürü Muhammed b. Es'ad ed-Devvânî es-Sıddîkî'nin, meşhur adıyla Celâleddîn Devvânî'nin (ö. 908/1502) çevirisini sunduğum eseri, bizzat Devvânî'nin kendisinin belirttiği gibi *Levâmi'u'l-İşrak fî Mekârimi'l-Ahlâk* (Güzel Ahlak Hakkında İşrak Parıltıları) başlığıyla kaleme alınmış olmakla birlikte *Ahlâk-ı Celâlî* diye tanınıp ün kazanmıştır. Özellikle kelâm, felsefe ve tasavvufta uzmanlaşmış olan İslam âlimi Celâleddîn Devvânî'nin, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın (1423-1478) isteğiyle oğlu Sultan Halil için yazdığı bu kitap, Nasîrüddîn-i Tûsî'nin (1201-1274) meşhur eseri *Ahlâk-ı Nâsırî*'den sonra Farsça ahlâk kitapları içinde en tanınmış olanıdır.

İslam Ahlâk düşüncesi ve felsefesi alanında kendi tarzında yazılan en önemli birkaç eserden biri olan *Ahlâk-ı Celâlî*, bu çeviriyle ilk kez Türkçe olarak yayınlanma imkânı bulmaktadır. Farsça aslından Türkçe'ye kazandırılan kitap, bundan sonra bizzat Farsça metninden yararlanamayan okuyucu ve araştırmacılara doğrudan başvuru kaynağı olma özelliğine kavuşmuş olmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, bu çeviriyi yaparken esas alınan baskının¹ yanı sıra, el yazma nüshalara² da müracaat edilmiştir. W. G. Grey danışmanlığında Muhammed Kazım Şirâzî tarafından hazırlanıp 1911 yılında yayınlanan *Akhlâk-ı Jalâlî*'ye³ de ihtiyaç duyuldukça başvurulmuştur. Aynı şekil-

¹ Celâleddîn Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, tashih: Abdullah Mes'ûdî 'Ârâ'î, (Tahran: İntişârât -i 'İtlâ'ât, 1391).

² Celâleddîn Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, (Leknev, 1316/1898); Celâleddîn Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, Tas. Mevlana Mevlâî Nasîrüddîn, Ed. Şeyh Mübârek Ali, El Yazmasını Yazan: Muhammed Şerif (Matbaa-i Rohri, Lahor, 1302).

³ Celâleddîn Devvânî, *Akhlâq-ı Jalâlî*, Ed. Muhammed Kazım Şirâzî, (Calcutta, the Hablul Matin Press, 1911).

de yeri geldikçe Thompson'ın⁴ ve Deen'in⁵ İngilizce çevirisine de başvurulmuştur. Bu noktada Thompson'ın çevirisinde başlıkta ve yer yer dipnotlarda Müslümanlar için Muhammedan, Muhammedans veya Muhammedan people gibi kelimelerin kullanılmasının asla doğru olmadığı ifade edilmelidir. Fakat burada kitabın İngilizce çevirisinden yararlanma yoluna gidilmiştir. Ayrıca her iki İngilizce çeviride de ciddi hataların olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu hatalardan bir kaçısı yeri geldiğinde dipnotlarda belirtilmiştir. O sebeple burada bunlardan ayrıca bahsetmeye gerek yoktur.

Bu çeviride teknik bazı hususlardan da bahsetmek, okuyucular için faydalı olabilir.

Öncelikle elinizdeki çeviri kitaptaki dipnotların tamamı, çevirene aittir.

Ayet ve hadislerdeki parantez, parantez içi ve tırnak işaretleri ile italikler mütercime aittir.

Kitabın sonuna kaynaklar ve indeks kısımları çeviren tarafından eklenmiştir.

Dipnotlarda zaman zaman *Ahlâk-ı Celâlî*'nin ele aldığı konular, içerik bakımından *Ahlâk-ı Nâsırî* ve *Ahlâk-ı Âlâî* ile mukayese edilmektedir. Elbette bu, sadece örnek olması bakımından yapılmaktadır, yoksa kitabın tamamı söz konusu diğer iki kitapla karşılaştırılmamaktadır.

Metin içindeki bazı kelime, kavram, ifade ve cümleler, ihtiyaç duyulduğunda bazen mütercim'in isminin baş harfleriyle (EO), bazen de dipnotlarda açıklanmaktadır.

Eserin orijinal metninde âyetlerin süre ve numaraları verilmemektedir. Mütercim kitapta geçen bütün âyetlerin sürelerini ve numaralarını dipnotlarda vermeyi tercih etmiştir.

Kitapta hadis olarak zikredilen rivâyetlerin kaynaklarının verilmediğini de belirtmek gerek. Çeviren, bu rivâyetlerin kaynaklarını tespit etmeye çalışmış ve bulabildiklerini ilgili rivâyet geldiğinde dipnot olarak vermiştir.

Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. Yazar, her bir ana bölüm başlığının başına, parıldayan, ışık, ışık veren, aydın-

⁴ Celaleddin Devani, *The Akhlak-ı Jalaly, Practical Philosophy of the Muhammadan People*, Çev. W. F. Thompson, (Londra, The Obiental Translation Fund of Great Britain and Ireland), MDCCCXXXIX.

⁵ Jalaluddin Mohammad Allame Dawwani, *The Akhlak-ı Jalali*, Çev. S. H. Deen, (Lahore, Yayınlayan: Seikh Mubarak Ali , 1939).

lık, aydınlatan, aydınlatarak ileten, işaret eden gibi anlamlara gelen “lâmi” kelimesini koyar. Bu bağlamda birinci bölüme “Lâmi’-i Evvel: Der Tehzîb-i Ahlâk” (1. Lâmi’: Ahlâkı Güzelleştirme Hakkında) başlığını atar. İkinci bölüme “Lâmi’-i Dovvom: Der Tedbîr-i Menzil” (2. Lâmi’: Aile Yönetim İlmi Hakkında) başlığını atar. Üçüncü bölüme de “Lâmi’-i Sevvom: Der Tedbîr-i Mudun ve Rusûm-i Pâdişâhi” (3. Lâmi’: Siyaset İlmi ve Yönetim Kuralları Hakkında) başlığını atar. Celâleddin Devvânî, anlaşıldığı kadarıyla geleneksel tasavvufî yazı üslubuna uyararak verdiği bilgilerle okuyuculara ışık saçan, ışıkla yol gösteren, onları aydınlatan anlamına gelecek şekilde bu kelimeyi kullanmıştır. Çeviride bu kelime olduğu gibi bırakılmıştır. Yani mesela “Lâmi’-i Evvel: Der Tehzîb-i Ahlâk” başlıklı birinci Lâmi’, “Birinci Lâmi’: Ahlâk İlmi ve Ahlâkı Güzelleştirme” şeklinde çevrilmiştir.

Devvânî, alt başlıklarda ise parıltı, parıldama, aydınlatma, ışık, aydınlık gibi anlamlara gelen ve “lâmi” ile aynı köke sahip “lem’a” kelimesini kullanır. Örneğin birinci Lâmi’nin birinci altbaşlığına “Lem’a-i Evvel: Der Hasr-i Mekârim-i Ahlâk” der. Bu ve diğer benzer başlıklarda “lem’a” sözcüğü de olduğu gibi yazılmıştır. Mesela mezkur birinci bölümün birinci altbaşlığına “1.Lem’a: Güzeli Ahlâk” denilmiş, yine örneğin ikinci bölümün birinci altbaşlığına “2.Lem’a: Ev ve Aile İhtiyacının Sebebi” denilmiştir.

Çeviren, birkaç yerde metnin özgün halinde bulunmadığı halde yazarın ele aldığı konuya uygun başlıklar atma gereği duymuştur. Bu başlıklardan her birinin, atıldığı yerde dipnotta mütercime ait olduğu belirtilmiştir.

15. asır Farsça’sıyla yazılmış ve yoğun Farsça ve Arapça şiirlerle mücehhez bir kitabın çevirisinin ne kadar zor olduğunu takdir edersiniz. Bu zorluk, eserin kendine has konusunun olması ve ayrıca yazarın kendine has bir üslupla yazılması gibi hususlar dikkate alınır, katmerleşmektedir. Büyük bir emek ve gayretle bu zorlukların üstesinden gelmeye çalıştığımı belirtmem gerek.

Her çeviri için söylenebilecek şeyler bu çeviri içinde söylenebilir: Kendi alanında ve kendi tarzında önemli bir kaynak eseri, dili, konusu ve yazarın üslubu bakımından taşıdığı zorlukları aşmaya çalışarak Türkçe’ye kazandırdım.

Çeviriyi mümkün olduğunca aslına sadık kalarak yapmaya çalıştım. Bilerek herhangi bir sebeple çevirisi yapılmayan, atlanan bir yer olmadı. Bütün bunlar, çalışmanın Türkçe'sinin, mütercimden kaynaklı olarak hem içerik hem de dil açısından eksikliklerinin olmayacağı anlamına gelmez. Bu eksiklikleri, elbette mütercim olarak peşinen kabul ediyorum. Okuyucular, yöneltecekleri olumsuz ve olumlu eleştirilerini, her zaman en iyi şekilde karşılayacağımdan ve hatalarımı düzeltmeye çalışacağımdan emin olsunlar.

Çeviriyi yapmam için bana teklifte bulunan Fecr Yayınları editörü sayın Hüseyin Nazlıaydın'a müstakilen çok teşekkür ederim. Ayrıca yayınevinde bu kitabın yayınlanmasında emeği geçen bütün arkadaşlara teşekkürü bir borç bilirim.

Kitabın hayırlı olmasını diliyorum.

Ejder OKUMUŞ
Ankara - Haziran 2019